

ANNA ŚNIEGULSKA

Edukacja do rodzicielstwa jako wyzwanie współczesności

Education for parenthood as a contemporary challenge

Doktor, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Zakład Pedagogiki Ogólnej i Metodologii, Polska

Streszczenie

Podstawowymi obszarami funkcjonowania człowieka dorosłego jest praca zawodowa i rodzina, w której pełni on role małżeńskie i rodzicielskie. Rodzicielstwo stanowi nie tylko etap rozwojowy czy płaszczyznę samorealizacji, ale również jest dla człowieka źródłem poczucia sensu życia, zadowolenia i radości. Przejawia się ono w pełnieniu roli matki i ojca, zaś najważniejszym środowiskiem do tego pozostaje rodzina oparta na wzajemnej miłości, szacunku, odpowiedzialności i dialogu. W dobie współczesnych przemian społeczno-kulturowych zmieniają modele życia rodzinnego i sposoby realizacji rodzicielstwa, co powoduje, że przygotowanie do odpowiedzialnego rodzicielstwa stanowi dziś ważny kierunek w edukacji młodego pokolenia.

Słowa kluczowe: rodzina, rodzicielstwo, wyzwania edukacyjne, edukacja do roli rodzica, przemiany społeczne.

Abstract

The fundamental qualities of a fully functioning adult are a professional job and a family where they are able to fulfil their marital and parental roles. Parenthood is not only a developmental stage - an area of self-fulfilment - but it is also a wellspring for finding purpose in life, satisfaction and joy. It is manifested in the fulfilment of the role of 'mother' and 'father'. A family based on mutual love, respect, responsibility and communication remains the most suitable environment for fulfilling these roles. In modern times socio-cultural pressures have changed the paradigm of family life and give rise to new challenges in for parents, which places preparation for responsible parenthood as an essential component in the education of a young generation. This issue will be elaborated upon in the presented article.

Key words: family, parenthood, educational challenges, education for the role of a parent, social changes.

Wstęp

Podstawowymi środowiskami, w których osoba dorosła pełni role społeczne, są rodzina i praca zawodowa. W rodzinie człowiek rodzi się, rozwija, uczy się ról społecznych, w niej też kształtują się jego postawy i systemy wartości.

W różnorodnych relacjach ze środowiskiem rodzinnym jednostka pozostaje przez całe swoje życie, a w okresie dorosłości przyjmuje role małżeńskie i rodzicielskie. Rodzicielstwo stanowi etap w życiu człowieka oraz zadanie rozwojowe. Jest ono płaszczyzną samorealizacji, autokreacji [Bakiera 2013: 56 i n.], źródłem poczucia sensu życia, zadowolenia i radości. Przejawiając się w pełnieniu roli matki i ojca, staje się podstawowym wymiarem egzystencji człowieka, współdecydującym o odczuwanej jakości życia.

Realizacja ról rodzicielskich odgrywa zasadniczą rolę nie tylko w indywidualnym rozwoju rodzica i potomstwa. Posiada to bowiem głęboki wymiar społeczny, co oznacza, że poprzez odpowiedzialne rodzicielstwo rodzice przyczyniają się do budowy kapitału społecznego, jak i tworzenia społecznego ładu moralnego. Jak pisze A. Kwak, znaczenie roli rodzicielskiej wychodzi poza samych rodziców i rodzinę, odnosząc się do szerszej płaszczyzny, jaką stanowi społeczeństwo [Kwak 2008: 14].

Rodzicielstwo – ustalenia terminologiczne

Rodzicielstwo bywa określane w rozmaity sposób. Jedna z definicji precyzuje, iż jest to „stale toczący się proces przemian, którego początków należy szukać w cyklach życia rodzinnego, poczynając od dzieciństwa, przez kształtowanie się cech osobowościowych zachowań i poglądów rodzica do przyjęcia określonej postawy rodzicielskiej oraz stylu wychowawczego” [Kromolicka 2012: 41]. Pojawia się już w momencie poczęcia dziecka, obejmując swoim zakresem realizację zadań obliczonych na stworzenie i zapewnienie potomstwu szans na przetrwanie, zapewnienie najlepszego rozwoju i osiągnięcia samodzielności. W perspektywie ontogenetycznych stadiów rozwoju rodziny rodzicielstwo wyłania się w trzecim stadium rozwoju rodziny, wraz z pojawieniem się pierwszego dziecka [Brągiel 2012: 14].

Rozważania na temat rodzicielstwa nieuchronnie prowadzą do refleksji nad rodziną, która stanowi swoistą przestrzeń dla spełniania roli macierzyńskiej i ojcowskiej. Oparta bowiem na wzajemnej miłości, szacunku, odpowiedzialności i dialogu, staje najwłaściwszym miejscem realizowania rodzicielstwa. W ujęciu systemowym rodzina stanowi system naturalny i żywy o charakterze psychospołecznym. Pozostaje systemem względnie otwartym i bardzo dynamicznym, na który składa się specyficzny układ więzi wewnętrznych zachodzących pomiędzy małżonkami, rodzicami a dziećmi oraz między rodzeństwem. Fundamentalnymi cechami systemu rodzinnego jest zasada równowagi sił, zmierzających w stronę odrębności i w kierunku bycia razem oraz zasada niepodzielnej i zupełnej integralności wewnętrznej [Stepulak 2010: 233–236 i 355].

W obrębie rodziny funkcjonują subsystemy stanowiące kategorie, na jakie można podzielić wszystkich członków rodziny z uwagi na konieczność realizowania przez nich określonych zadań czy celów. Jednym z subsyste-

mów jest subsystem rodzicielski, który w pewnym uproszczeniu jest diadą rodziców; diadą kluczową, wywierającą najsilniejszy wpływ na to, co dzieje się we wspólnocie rodziny. Subsystem rodzicielski odnosi się do pary ludzkiej: kobiety i mężczyzny, którzy stają się rodzicami na skutek zrodzenia, adopcji lub podjęcia roli rodziców zastępczych. Cechuje go władza, określana jako władza rodzicielska, oznaczająca możliwość oraz konieczność podejmowania decyzji w imieniu dziecka dyktowanych jego dobrem. Subsystem ten, gdy jest właściwie realizowany, staje się źródłem stabilizacji i rozwoju rodziny. W przeciwnym razie prowadzi do rozpadu jej struktury i zaburzenia wzajemny więzi [Ładyżyński 2014: 28–33].

O potrzebie edukacji do rodzicielstwa

Rodzicielstwo przejawia się w towarzyszeniu dziecku od poczęcia do osiągnięcia przez nie względnej samodzielności życiowej. To zadanie do wykonania względem dziecka, obejmujące szereg czynności i zabiegów związanych z opieką i wychowaniem. Kwintesencją zaś właściwie realizowanych ról rodzicielskich jest dopomożenie dziecku w odejściu z domu rodzinnego, rozpoczęciu samodzielnej egzystencji i podjęciu kolejnych zadań rozwojowych.

Wartościowego rodzicielstwa należy się uczyć. Nie jest bowiem prawdą, że jest ono zapisane w genach, a realizuje się intuicyjnie [Kwak 2008: 14], w drodze odtwarzania zachowań wyniesionych rodziny pochodzenia. Stąd też przygotowanie młodego pokolenia do pełnienia roli macierzyńskiej i ojcowskiej należy postrzegać jako istotny aspekt edukacji.

Edukację do rodzicielstwa, stanowiącą konstytutywny element edukacji prodominnej, merytorycznie uzasadniają również współczesne przemiany społeczno-kulturowe i pojawiające się nowe wyzwania cywilizacyjne, które implikują konieczność nowego spojrzenia na model ról rodzicielskich, oczekiwania związane z tymi rolami, jak i na kompetencje samych rodziców. W kontekście zachodzących przemian podkreśla się zazwyczaj osłabienie rodziny jako wartości nadrzędnej [Pikuła 2010: 70] skutkujące rozpadem domu rodzinnego [Walat 2015: 87 i n.]; spadek znaczenia tradycji i religii; przejście od wartości materialistycznych do postmaterialistycznych; wzrost indywidualizmu, osłabienie więzi interpersonalnych [Bakiera 2013: 125 i n.]; przenoszenie z życia publicznego do indywidualnego i rodzinnego tendencji wolnościowych (poszerzania zakresu swobody) [Kwak 2005: 17]; zmniejszenia się spójności i dezintegracja rodziny, osłabienie jej kondycji moralnej i duchowej [Śnieżyński 2014: 39–43]. Podnosi się również fakt zmniejszającej się dzietności polskich rodzin, przesuwanie decyzji o posiadaniu potomstwa na późniejszy okres życia, bezdzietność z wyboru, a także obniżanie się autorytetu rodziców i marginalizacji funkcji wychowawczej [Śnieżyński 2014: 46], wzrost liczby urodzeń

dzieci w związkach pozamałżeńskich¹. Na tle naszkicowanych przeobrażeń pojawiają się wręcz tezy o kryzysie rodzicielstwa. I choć nie wszyscy badacze są zgodni, że taki kryzys jest faktem, to jednak nikt nie ma wątpliwości co do tego, że transpozycje, których jesteśmy świadkami, bardzo wyraźnie determinują zmiany w realizacji samego rodzicielstwa. Wprawdzie rodzicielstwo zawsze służyło opiece oraz wychowaniu potomstwa i nadal służy temu celowi, to jednak w czasach obecnych pojawiają się postulaty adresowane do kobiet i mężczyzn, by na nowych zasadach konstruowali swoje role wobec dzieci. Wydaje się, że szczególnie sygnały wysyła współczesność do mężczyzn, którzy winni na równi z kobietami realizować swoje rodzicielstwo [Kwak 2012: 30–31]. Jest to zatem zwrot ku ojcu pełnoetatowemu, zaangażowanemu, który nie jest opiekunem pomocniczym, lecz autentycznym partnerem matki w spełnianiu zadań opiekuńczo-wychowawczych [Szlendak 2012: 445–452].

Chcąc wytyczyć pewne pole oddziaływań edukacji prorodzicielskiej, musimy zauważyć, iż jej zasadniczym celem ma być wysoka jakość realizowanego rodzicielstwa. W ujęciu B. Kromolickiej u podstaw tej jakości leżą trzy grupy uwarunkowań. Na wzór Krajowych Ram Kwalifikacyjnych obowiązujących w szkolnictwie wyższym autorka przyjmuje, że w pierwszej kolejności jest to wiedza rodziców na temat opieki i wychowania dziecka, następnie wypracowane umiejętności do bycia rodzicem i jako ostatnie kompetencje społeczne do realizacji roli rodzica i wprowadzania potomstwa w życie społeczne [Kromolicka 2012: 42].

Perspektywa młodych dorosłych

Jak wskazują doniesienia, szkoła nie realizuje w pełni zadań z zakresu edukacji prorodzinnej, w tym prorodzicielskiej. Oczekiwania młodzieży są jednak w tym zakresie dość wyraźne. Osoby wchodzące w dorosłość wykazują generalnie dojrzałe i przemyślane sądy o jej istocie, upatrując w niej drogę do kształtowania świadomości wartości rodziny i płaszczyznę rozwijania obiektywnego systemu wartości. Implikacją tych opinii jest dostrzeganie rzeczywistej potrzeby tej edukacji w szkole [Śniegulska, 2016: 173; Śniegulska 2014: 928 i n.]. Wyniki, które chciałabym w tym miejscu zaprezentować², dotyczą oczekiwań odnośnie do treści, jakie winny być włączone do edukacji prorodzicielskiej. Badaniami objęłam 90 studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego (71 kobiet oraz 19 mężczyzn); posłużyłam się zaś sondażem diagnostycznym i techniką ankiety.

¹Jak podają wyniki badań prowadzonych w ramach projektu realizowanego przez Szkołę Główną Handlową, co piąty mały Polak ma niezamężną matkę; w porównaniu do statystyk lat 90. rodzi się w naszym kraju cztery razy więcej nieślubnych dzieci [Pawłowska].

²Część projektu badawczego omawiam w opracowaniu *Edukacja prorodzinną w kontekście współczesnych przemian społecznych*. Artykuł złożony do publikacji w czasopiśmie „Edukacja – Technika – Informatyka”.

W postępowaniu badawczym studentom została zaprezentowana lista bloków tematycznych (określona na podstawie wcześniejszych badań pilotażowych). Zadaniem badanych była ocena ważności każdego bloku na skali 1–5 (5 – treści najważniejsze, 1 – najmniej ważne). Wskazania badanych ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Treści dydaktyczne i ich ważność w kontekście edukacji do rodzicielstwa

WAŻNOŚĆ TREŚCI	ODSETEK WSKAZAŃ N = 90				
	5	4	3	2	1
Szacunek w rodzinie	58,89	28,89	8,89	3,33	–
Komunikacja z dzieckiem	56,67	32,22	7,78	1,11	2,22
Miłość rodzicielska	54,44	18,89	16,67	4,44	5,56
Metody wychowania	50,00	28,89	14,44	5,56	1,11
Odpowiedzialność rodzicielska	47,78	37,77	6,67	6,67	1,11
Profilaktyka przemocy w rodzinie	47,78	34,44	6,67	8,89	2,22
Świadome rodzicielstwo ³	41,11	27,78	13,33	13,33	4,45
Profilaktyka uzależnień	35,56	30,00	24,44	6,67	3,33
Start życiowy dzieci	26,67	32,22	28,89	10,00	2,22
Finansowe zabezpieczenie dzieci	20,00	34,44	27,78	12,22	5,56
Problemy rodzicielstwa ⁴	17,78	26,67	31,11	21,11	3,33
Rola matki i ojca w rodzinie	8,89	17,78	31,11	26,67	15,55
Religijny wymiar rodzicielstwa	6,67	16,67	30,00	21,11	25,55

Źródło: badania własne.

Podsumowanie

K. Wojcieszek, rozważając temat sieroctwa w kontekście klasycznej teorii rodzicielstwa, wyraził przekonanie, że rodzice wpływają na zawartość, treść bytu dziecka. Są oni niezbędni do zaistnienia potomstwa poprzez stałą osobową obecność. Ta obecność kształtuje dziecko w aspekcie jego człowieczeństwa, jak i dyspozycji do tworzenia wspólnot osobowych, osobowych relacji i uczuć. Zatem rodzicem jest ta osoba, która służy dziecku swoją obecnością [Wojcieszek]. A jeśli tak, to o istocie edukacji prorodzicielskiej powinien stanowić nie tylko przekaz wiedzy i kształtowanie kompetencji rodzicielskich, ale przede wszystkim przekaz wartości etycznych, stanowiących o sensie bycia rodzicem. Fundamentalnego znaczenia nabiera tu kształtowanie aksjosfery systemu rodzicielskiego, wyznaczonej przez odpowiedzialność, świadomość rodzicielską i miłość, dialog oraz zaangażowanie. W sporym zakresie młode osoby podzielają to stanowisko, wskazując na znaczenie szacunku w rodzinie, właściwej komunikacji z dzieckiem i miłości jako podstawy urzeczywistniania roli rodzica. Należy jed-

³ Kwestie związane z rodzicielstwem jako elementem indywidualnego projektu życiowego, np. odpowiedni moment na przyjęcie roli, planowanie potomstwa.

⁴ Na przykład bezpłodność, rodzicielstwo samotnej matki lub ojca, dziecko chore/niepełnosprawne w rodzinie.

nak podkreślić, iż ponad 25% osób wskazało, iż treści związane z religijnym wymiarem rodzicielstwa należą do najmniej istotnych. Może to budzić pewien niepokój, sygnalizując postępujący proces sekularyzacji, relatywizacji zasad moralnych, wzrastającego permissywnizmu w zakresie moralności (w tym sfery seksualności – aborcja, zdrady małżeńskie), a ponadto zmniejszenie wpływu wychowawczego tradycyjnych instytucji kościelnych na młodzież.

Literatura

- Bakiera L. (2013), *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*, Warszawa.
- Brągiel J. (2012), *Znaczenie przemian społecznych dla współczesnego rodzicielstwa* [w:] *Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych*, red. J. Brągiel, B. Górnicka, Opole.
- Kromolicka B. (2012), *Jakość współczesnego rodzicielstwa* [w:] *Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych*, red. J. Brągiel, B. Górnicka, Opole.
- Kwak A. (2005), *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa.
- Kwak A. (2008), *Rodzicielstwo – przejaw społecznej współzależności* [w:] *Rodzicielstwo między domem, prawem, służbami społecznymi*, red. A. Kwak, Warszawa.
- Kwak A. (2012), *Rodzicielstwo – inwestycja w przyszłość. Czy zawsze udana?* [w:] *Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych*, red. J. Brągiel, B. Górnicka, Opole.
- Ładyżyński A. (2014), *Subsyst rodzicielski i jego znaczenia dla wspólnoty rodzinnej* [w:] *Rodzicielstwo w sytuacji dezorganizacji rodziny i możliwości wspomagania rodziców*, red. J. Brągiel, B. Górnicka, Opole.
- Pawłowska M., *W Polsce rodzi się coraz więcej nieślubnych dzieci. Dlaczego?*, <http://natemat.pl/39225,w-polsce-rodzi-sie-coraz-wiecej-nieslubnych-dzieci-dlaczego>.
- Pikuła R. (2010), *Kondycja rodzicielstwa w XXI wieku* [w:] *Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwań XXI wieku*, red. M. Duda, Kraków.
- Stepulak M. (2010), *Relacyjny wymiar rozwoju osobowego w systemie rodzinnym*, Lublin.
- Szlendak T. (2012), *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Warszawa.
- Śniegulska A. (2014) *Edukacja prorodzinna drogą do kształtowania odpowiedzialnego macierzyństwa* [w:] *Sociální pedagogika ve službě člověku a společnosti*, red. S. Neslusanova, I. Emma-rova, E. Jarosz, Brno.
- Śniegulska A. (2016), *Mała szkoła wobec problemu edukacji prorodzinnej* [w:] *Nauczyciel i uczeń w przestrzeni małej szkoły*, red. R. Pęczkowski, Rzeszów.
- Śnieżyński M. (2014), *Dialog w rodzinie. Studium teoretyczno-empiryczne*, Kraków.
- Walat W.W. (2015), *Rozpad domu rodzinnego w XXI wieku* [w:] *Oblicza współczesnej rodziny*, red. K. Serwatko, A. Śniegulska, Sanok.
- Wojcieszek K., *Sieroctwo w świetle klasycznej teorii rodzicielstwa*, referat wygłoszony podczas II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Ile dobrego jest w człowieku? Sieroctwo – emancypacje dobra czy zła?”, PEDAGOGIUM Wyższa Szkoła Nauk Społecznych, 2 czerwca 2016 roku, Warszawa.